

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.105>

ДОКАЗУВАННЯ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ ВІДСУТНОСТІ ПОТРЕБИ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Зіньковський І.,

доктор філософії за спеціальністю 081 «право»,
адвокат

ORCID: 0000-0002-2867-3245

Зіньковський І.П. Доказування стороною захисту відсутності потреби продовження строку досудового розслідування.

У статті розглянуто проблему доказування стороною захисту відсутності потреби продовження строку досудового розслідування. Метою статті є: виокремлення можливостей доказування відсутності потреби продовження строку досудового розслідування стороною захисту та застосовних аргументів (на основі судової практики). Розглянуто блоки питань: загальні питання доказування; аргументи заперечення стороною захисту продовження строку досудового розслідування; напрямки доказування відсутності потреби продовження строку досудового розслідування та порушення умов звернення з клопотанням. Усі питання розкрито на основі судової практики слідчих суддів. Зазначено, що відсутність норми про вручення копії клопотання зменшує можливості захисту, бо не завжди сторона захисту ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження у порядку ст. 221 КПК України.

Доведено, що доказування відсутності потреби продовження строку досудового розслідування стороною захисту може здійснюватися шляхом заперечення дотримання стандарту оперативності та розумної швидкості розслідування і як прояв цього – його ефективності. Практично це здійснюється шляхом обґрунтованого заперечення: доведеності події злочину; доведеності причетності підозрюваного до цієї події; наявності обставин, що свідчать про складність провадження (особливу складність, виняткову складність); переліку процесуальних дій, проведення або завершення яких потребує додаткового часу та значення результатів цих процесуальних дій для судового розгляду; відсутності можливості провести ці процесуальні дії раніше; строку, необхідного для проведення або завершення процесуальних дій (повністю або з проханням вказати менший строк). Наголошено, що КПК України для посилення можливостей захисту потребує внесення доповнень стосовно вручення копії клопотання стороні за-

хисту за зобов'язання слідчих суддів указувати та надавати оцінку позиції сторони захисту, якщо вона подана у вигляді письмових заперечень або іншого документа чи висловлена у судовому засіданні.

Ключові слова: доказування, сторона захисту, досудове розслідування, продовження строку досудового розслідування, слідчий суддя, ухвала, клопотання, слідчий, прокурор.

Zinkovskyy I.P. Proving by the defense the absence of a necessity to extend the pre-trial investigation.

The article deals with the issue of proving by the defense the absence of a necessity to extend the pre-trial investigation. The purpose of the article is to identify the possibilities of proving the absence of a need for the pre-trial investigation term extension by the defense and the applicable arguments (based on case law). The article deals with the following issues: general issues of proof; arguments for the defense to object to the pre-trial investigation extension; ways of proving the absence of a necessity to extend the pre-trial investigation and violation of the conditions for filing a motion. All issues are covered based on the case law of investigating judges. It is noted that the absence of a rule on serving a copy of the motion reduces the defense's possibilities, since the defense does not always get acquainted with the materials of criminal proceedings in accordance with Article 221 of the CPC of Ukraine.

The author proves that the defense can prove that there is no need to extend the pre-trial investigation term by denying compliance with the standard of promptness and reasonable speed of investigation and, as a manifestation of this, its effectiveness. In practice, this is done by substantiating the following: proof of the crime event; proof of the suspect's involvement in this event; circumstances indicating the complexity of the proceedings (special complexity, exceptional complexity); the list of procedural actions which require additional time to conduct or complete and the significance of the results of these procedural

actions for the trial; the inability to conduct these procedural actions earlier; the time required to conduct or complete procedural actions (in full or at the request of the defense). The author emphasizes that the CPC of Ukraine needs to be amended to enhance the defense's capabilities by providing a copy of the motion to the defense and by requiring investigating judges to indicate and assess the defense's position if it is submitted in the form of written objections or other documents or expressed in court.

Key words: evidence, defense, pre-trial investigation, extension of the pre-trial investigation, investigating judge, ruling, motion, investigator, prosecutor.

Постановка проблеми. КПК України містить норми, які передбачають гарантії для сторони захисту щодо заперечення продовження строку досудового розслідування. Зокрема, згідно ч. 3 ст. 295 КПК України, копія клопотання вручається слідчим або прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування, підозрюваному та його захиснику не пізніше ніж за п'ять днів до дня подання клопотання прокурору, уповноваженому на розгляд питання про продовження строку досудового розслідування. Підозрюваний, його захисник мають право до подання клопотання про продовження строку досудового розслідування подати слідчому або прокурору, який ініціює це питання, письмові заперечення, які обов'язково долучаються до клопотання і разом з ним подаються прокурору, уповноваженому на його розгляд. У доктрині сформульовані науково-практичні пропозиції дій у разі, якщо копія клопотання про продовження строку досудового розслідування не вручена стороні захисту [1, с. 37-38]. Частина ж 3 ст. 295-1 КПК України передбачає, що слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку досудового розслідування за участю підозрюваного та його захисника. Отже, сторона захисту може здійснювати доказування у формі заперечення потреби продовження строку досудового розслідування. Аналіз практики демонструє, що сторона захисту такою можливістю активно користується та висуває різноманітні аргументи проти задоволення клопотання. Утім, на рівні доктрини практично немає дослідження цього напрямку доказування сторони захисту.

Стан опрацювання проблематики. Різні аспекти продовження строків досудового розслідування досліджені Ю. Аленіним, Л. Гаврилюк, І. Гловюк, П. Демчуком, В. Єднаком, В. Жмудінським, О. Ковтуном, Т. Кузубовою, О. Малаховою, С. Максимовською, Д. Околотенком, С. Ханіним, М. Членовим, С. Шаренко та ін.

Утім, увага питанням доказування відсутності потреби продовження строку досудового розслідування практично не приділяється. Винятком є лише праці І. Гловюк та О. Малахової [2; 3], М. Задорожного [4].

Тому **метою дослідження є:** відокремлення можливостей доказування відсутності потреби продовження строку досудового розслідування стороною захисту та застосовних аргументів (на основі судової практики).

Виклад основного матеріалу.

Загальні питання доказування. Як слушно пише В. Гринюк, діяльність сторони захисту може бути спрямована на заперечення прийняття як підсумкового так і проміжного процесуального рішення [5, с. 35], і таким проміжним процесуальним рішенням може бути і продовження строку досудового розслідування. Законодавець звернув на це увагу, зазначивши у ч. 3 ст. 295 КПК України, що копія клопотання вручається слідчим або прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування, підозрюваному та його захиснику не пізніше ніж за п'ять днів до дня подання клопотання прокурору, уповноваженому на розгляд питання про продовження строку досудового розслідування. Підозрюваний, його захисник мають право до подання клопотання про продовження строку досудового розслідування подати слідчому або прокурору, який ініціює це питання, письмові заперечення, які обов'язково долучаються до клопотання і разом з ним подаються прокурору, уповноваженому на його розгляд.

Це важлива гарантія для сторони захисту, а її недотримання призводить до того, що підозрюваний, його захисник позбавляються можливості: а) вказати на неефективність діяльності слідчого, прокурора, які протягом відведеного законом строку не змогли всебічно, повно дослідити обставини кримінального провадження, а також прийняти необхідні процесуальні рішення; б) вказати на недоліки форми і змісту клопотання про продовження строку досудового розслідування; в) вказати на недотримання слідчим, прокурором вимог ст. 28 КПК при вчиненні процесуальних дій та прийнятті процесуальних рішень [1, с. 35].

Разом з тим, аналогічної норми немає у ст. 295-1 КПК України, що видається доволі дивним, зважаючи на те, що сторона захисту бере участь у розгляді клопотання слідчим суддею. Утім, це ніяк не перешкоджає стороні захисту подати письмові заперечення на клопотання слідчому судді, що має місце на практиці. Ці ж заперечення можуть бути оголошені у судовому засіданні. С. Шаренко вказує на ще одну проблему цієї норми: законодавча вимога про обов'язковість долучення письмових заперечення

чень сторони захисту до клопотання не створює обов'язку прокурора надати їм обґрунтовану оцінку. Тому, безумовно, подання заперечень стороною захисту не може бути належною альтернативою особистій участі сторони захисту під час судового розгляду клопотання слідчого, прокурора про продовження строку досудового розслідування [6, с. 286].

Ефективність такої гарантії при продовженні строку слідчим суддею є примарною через те, що у КПК України немає норми про вручення копії клопотання стороні захисту, хоча для заходів забезпечення кримінального провадження такі норми є. Це питання виникло у судовому засіданні, коли підозрюваний сказав, що копію клопотання про продовження строку досудового розслідування та додатків до нього ним та його захисником не отримано, що є порушенням його прав. Детектив заперечив стосовно таких доводів підозрюваного, оскільки нормами КПК України не передбачено вручення копій клопотання про продовження строку досудового розслідування всім учасникам провадження. До того ж всі матеріали, якими обґрунтовується подане клопотання були надані стороні захисту під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, тому вважав такі доводи підозрюваного безпідставними [7]. Отже, відсутність норми про вручення копії клопотання зменшує можливості захисту, бо не завжди сторона захисту ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження у порядку ст. 221 КПК України.

Аргументи заперечення стороною захисту продовження строку досудового розслідування. Станом на 2019 рік І. Гловюк та О. Малаховою зверталася увага на те, основними аргументами заперечення можливості продовження строку досудового розслідування є такі: незаконність клопотання про продовження строку досудового розслідування; безпідставність клопотання про продовження строку досудового розслідування; необґрунтованість клопотання про продовження строку досудового розслідування; бездіяльність сторони обвинувачення під час досудового розслідування [2, с. 26-27].

М. Задорожний звертає увагу на такі помилки сторони обвинувачення, указання на які також є аргументами на користь захисту:

– майже всі клопотання містять в собі єдину підставу їх з'явлення на світ: нібито необхідність виконати «ряд слідчих та процесуальних дій», але сторона обвинувачення без будь-яких сумнівів в тому ж самому клопотанні безапеляційно стверджує про те, що вина особи «повністю підтверджуються зібраними матеріалами досудового розслідування»;

– слідчі здебільшого просять про надання додаткового строку через те, що ними «можуть

бути отримані докази та встановлені як ті обставини, що викривають підозрюваного, так і обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання», тобто фактично відкрито заявляють про те, що ними навіть не передбачається виконання повного обсягу приписів ч. 2 ст. 9 КПК України, і, як наслідок, завдань кримінального провадження щодо повного і, що найголовніше – неупередженого розслідування;

– дуже часто однією з підстав необхідності продовження строку безальтернативно зазначається «виконання «умов» ст. 291 КПК України», тобто фактично слідчий заявляє про те, що єдиним способом закінчення досудового розслідування він вважає лише направлення обвинувального акту до суду;

– стосовно суті слідчих і процесуальних дій, про додатковий час на проведення яких просить слідчий, то, здебільшого, це або слідчі дії, які жодним чином не стосуються предмету доказування, або ті, які група слідчих повинна і могла провести ще в перший тиждень після внесення відомостей до ЄРДР;

– щодо призначення експертиз: найчастіше в розпорядженні сторони обвинувачення є всі необхідні матеріали, речі та документи, необхідні для призначення експертиз, необхідність у проведенні яких він вбачає. Відтак, процедура призначення експертизи здебільшого не потребує витрачання на неї хоча б наскільки тривалого часу і фактично полягає лише у оформленні відповідної постанови;

– особлива складність провадження доводиться тими ж обставинами, які були використані для доведення його складності, слідчий зазвичай уникає зазначення того, які ж дії були проведені слідчими слідчої групи в перший додатковий місяць строку досудового розслідування [4].

Фактично, мова йде про необґрунтованість клопотань та відсутність підстав для продовження строку досудового розслідування.

Крім цих аргументів, з ухвал слідчих суддів видно, що для заперечення клопотання застосовні такі основні аргументи:

– ідентичність клопотань про продовження строку досудового розслідування до трьох місяців та до шести місяців, підставами для продовження строків в обох випадках є необхідність у проведенні один і тих же неконкретизованих слідчих та процесуальних дій [8];

– проведення дій в межах досудового розслідування іншого кримінального провадження [8];

– невручення копії клопотання [7].

Крім того, застосовується і тактичний прийом заявлення клопотання про повернення клопотання про продовження строку досудового розслідування [9; 10].

Коли мова йде про сукупність аргументів проти продовження строку досудового розслідування, то їх функціональним спрямуванням у першу чергу є доведення недотримання стандарту оперативності та розумної швидкості, виокремленого ЄСПЛ. Зокрема, у рішенні «Андрєєва проти України» (Заява № 24385/10) ЄСПЛ зазначив, що розслідування має відповідати мінімальним стандартам ефективності, які включають в себе незалежність, належність і ретельність, оперативність і розумну швидкість, громадський контроль та участь близьких родичів [11].

Утім, відсутність цього стандарту ставить під сумнів оцінку зусиль сторони обвинувачення як таких, які свідчать про ефективність розслідування у цілому. Це обумовлено тим, що оцінка ефективності здійснюваного досудового розслідування характеризується ретроспективністю (за стандартами адекватності (належності), ретельності (сумлінності), оперативності та розумної швидкості; незалежності та неупередженості; доступності для громадськості та залучення потерпілих (або їх рідних, якщо йдеться про заяви за ст. 2 Конвенції)), можуть бути враховані також кількісні показники) [12, с. 172].

Напрямки доказування відсутності потреби продовження строку досудового розслідування та порушення умов звернення з клопотанням. Ці напрямки застосовні при продовженні строку згідно ст. 295 та 295-1 КПК України, зважаючи на схожість підстав для відмови у задоволенні клопотання. Їх застосування є правом, а не обов'язком сторони захисту (для захисника – з урахуванням вимог законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність та правил адвокатської етики), і є ситуації, коли захист не заперечує проти задоволення клопотання [13–15], і навіть коли думки підозрюваного та захисника не співпадають [16; 17].

Предметні напрямки заперечень клопотання про продовження строку досудового розслідування можуть мати таку послідовність:

- 1) заперечення доведеності події злочину;
- 2) заперечення доведеності причетності підозрюваного до цієї події (перший та другий пункти – з урахуванням рекомендацій С. Ханіна [18]);
- 3) заперечення наявності обставин, що свідчать про складність провадження (особливу складність, виняткову складність); для цього мають бути використанні критерії розумного строку з практики ЄСПЛ та ст. 28 КПК України;
- 4) заперечення переліку процесуальних дій, проведення або завершення яких потребує додаткового часу та значення результатів цих процесуальних дій для судового розгляду; може здійснюватися шляхом доведення, що вони могли бути проведені або завершені раніше; звернення уваги слідчого судді на недопустимість

узагальнених формулювань, наприклад: «здійснити інші слідчі (розшукові) та процесуальні дії, спрямовані на встановлення обставин, які підлягають доказуванню» [19];

5) запереченні відсутності можливості провести ці процесуальні дії раніше; потребує розгорнутого аналізу руху досудового розслідування з датами проведення процесуальних дій та прийняття рішень, щоб продемонструвати відсутність розумної швидкості як стандарту ефективності досудового розслідування; наприклад, захисник зазначила за три місяці досудового розслідування слідчі дії фактично не проводились. У жовтні був опитаний підозрюваний, свідки, оглянуто місце події та призначена експертиза, з того часу жодної процесуальної дії в межах кримінального провадження не вчинялося [20].

б) заперечення строку, необхідного для проведення або завершення процесуальних дій. Це заперечення може бути повним з проханням відмовити у задоволенні клопотання або частковим, якщо мова йде про задовгий строк, про який йдеться у клопотанні. Наприклад, захисник не заперечувала щодо часткового задоволення клопотання та продовження строків досудового розслідування на 1 місяць, вважає, що за такий термін можливо, як і отримати висновок експерта, так і відкрити матеріали кримінального провадження, виконати вимоги ст. 291 КПК України та скласти обвинувальний акт [21].

Окрім відсутності потреби у продовженні строку, сторона захисту може доводити порушення умов звернення з клопотанням. Це проявляється у доказуванні-обґрунтуванні:

- порушення строку звернення з клопотанням (адже, згідно ч. 5 ст. 294 КПК України, строк досудового розслідування, що закінчився, поновленню не підлягає, і судді відмовляють у продовженні строку, керуючись цієї нормою [22]);
- ненабуття статусу підозрюваного у цьому кримінальному провадженні; відсутності підстав для оголошення особи у міжнародний розшук [23];
- закінчення строку та подання клопотання про закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків досудового розслідування [24];
- неправильного визначення суб'єкта, уповноваженого продовжувати строк досудового розслідування (це стосується режимів продовження строків після набуття чинності «поправками Лозового») [7];
- неможливості подання повторного клопотання, якщо слідчий суддя вже відмовив у його задоволенні. Прикметно, що такі випадки нечасто, але трапляються, і це обговорювалося у правничій спільноті [25]. Наведемо для прикладу ухвалу слідчого судді, де сам слідчий

суддя ініціював питання про закриття провадження за клопотанням детектива Національного антикорупційного бюро про продовження строку досудового розслідування. Слідчий суддя дійшов висновку, що постановлення ним ухвали про відмову у задоволенні клопотання про продовження строку досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні від 20 березня 2024 року, спричинило виникнення у прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні, обов'язку у п'ятиденний строк здійснити одну з перелічених дій, а саме: закрити це кримінальне провадження або звернутися до суду з клопотанням про звільнення підозрюваних від кримінальної відповідальності або звернутися до суду з обвинувальним актом чи клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. У даному випадку (після постановлення зазначеної вище ухвали від 20 березня 2024 року) слідчий суддя позбавлений можливості повторно розглядати і вирішувати питання про продовження строку досудового розслідування у цьому ж кримінальному провадженні [26];

- тощо.

На жаль, є ухвали, в яких не вказано ні те, яка була позиція захисту, ні тим більше – яку оцінку їй надав слідчий суддя [27; 28]. Такі ухвали не оскаржуються, тому апеляційні суди не висловлюють свою позицію у таких ситуаціях, утім, у разі оскарження навряд вони залишилися б не скасованими, оскільки не надано оцінку аргументам захисту і навіть не згадано, у чому вона полягала.

Висновки. Доказування відсутності потреби продовження строку досудового розслідування стороною захисту може здійснюватися шляхом заперечення дотримання стандарту оперативності та розумної швидкості розслідування і як прояв цього – його ефективності. Практично це здійснюється шляхом обґрунтованого заперечення: доведеності події злочину; доведеності причетності підозрюваного до цієї події; наявності обставин, що свідчать про складність провадження (особливу складність, виняткову складність); переліку процесуальних дій, проведення або завершення яких потребує додаткового часу та значення результатів цих процесуальних дій для судового розгляду; відсутності можливості провести ці процесуальні дії раніше; строку, необхідного для проведення або завершення процесуальних дій (повністю або з проханням вказати менший строк). КПК України для посилення можливостей захисту потребує внесення доповнень стосовно вручення копії клопотання стороні захисту за зобов'язання слідчих суддів указувати та надавати оцінку позиції сторони

захисту, якщо вона подана у вигляді письмових заперечень або іншого документа чи висловлена у судовому засіданні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глов'юк І.В. Деякі питання дотримання права на захист у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 33–39.
2. Глов'юк І., Малахова О. Проблемні питання здійснення захисту при продовженні строку досудового розслідування. *Вісник НААУ*. 2019. № 7-8 (55). С. 25–28
3. Глов'юк І.В., Малахова О.В. Проблемні питання забезпечення права на захист при продовженні строку досудового розслідування слідчим суддею. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (30 листопада 2018 року) / упор. А.Я. Хитра*. Львів: ЛьвДУВС. 2018. С. 30–32.
4. Задорожний М. Помилки сторони обвинувачення при продовженні строку досудового розслідування. На що звернути увагу при підготовці заперечень? URL: <https://id-legalgroup.com/blog/oshibki-storoni-obvineniya-pri-prodlenii-sroka-dosydebnogo-rassledovaniya-na-chto-obratit-vnimanie-pri-podgotovke-vozrajenii-nikita-zadorojzii-advokat-id-legal-group/>.
5. Гринюк В.О. Спростування стороною захисту підозри (первинного обвинувачення) під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 34–39.
6. Шаренко С.Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 533 с.
7. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106494139>.
8. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118358759>.
9. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118338894>.
10. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117643942>.
11. Рішення ЄСПЛ «Андрєєва проти України» (Заява № 24385/10). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d04#Text.
12. Федорів О.М. Європейські стандарти ефективності досудового розслідування. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2023. 240 с.
13. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116976946>.

14. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119986685>.
15. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119897221>.
16. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116161780>.
17. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117432626>.
18. Ханін С. Подовження строку досудового розслідування в порядку ст. 295-1 КПК України. URL: <https://pravo.ua/prodovzhennia-stroku-dosudovoho-rozsliduvannia-v-poriadku-st-295-1-kpk-ukrainy/>.
19. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102951376>.
20. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116536347>.
21. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117651671>.
22. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116462573>.
23. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117462504>.
24. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118936929>.
25. Коболев і повторне клопотання про продовження строку досудового розслідування. URL: <https://www.deadlawyers.org/kobolyev-i-povtorne-klopotannya-pro-prodovzhennya-stroku-dosudovogo-rozsliduvannya/>.
26. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884088>.
27. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117395449>.
28. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116913291>.